

Oponentský posudek diplomové práce

Názornost' a význam u Edmunda Husserla

Lenka Pieterová, ÚFAR, FFUK, srpen 2016

L. Pieterová předkládá ve své práci pokus o výklad Husserlovy teorie významu v *Logických zkoumáních*. Autorka v průběhu své práce výstižně ukazuje, že Husserl o významu uvažuje na základě vztahu významové intence k předmětu, ať už je předmět dán „názorně“ či nikoli. Výklad této linie Husserlovy koncepce je založený na dobré znalosti relevantních míst *Logických zkoumáních* (hlavně LUII/1, *Ausdruck und Bedeutung*) a hlavní směřování Husserlovy teorie postihuje, dle mého názoru, správně. Autorka v úvodu své práce formuluje důležitou otázku. Táže se, zda analýza aktů subjektu, která tvoří součást Husserlovy teorie významu, nevnáší do Husserlovy nauky „nutně empirický, či subjektivní moment“ (10).

Při výkladu Husserlova pojetí významu (20nn.) autorka vychází z především z prvního zkoumání druhého svazku *Logických zkoumáních* („Výraz a význam“), a zde zejména z rozlišení poukazu (Anzeige) a výrazu (Ausdruck) jakožto dvou druhů znaku (Zeichen). Zatímco poukaz je takový znak, který k něčemu odkazuje (vlajka je znakem či symbolem státu), pouze výraz je takový znak, který „něco znamená“. Poukaz je myslitelný především v běžné komunikační praxi, v níž můžeme chápat něčí slova např. jako znaky, jimiž se vyjevuje jeho duševní stav (Husserl zde mluví o Kundgebung). Oproti tomu výraz je myslitelný i mimo komunikaci, v monologické řeči či, jak Husserl praví, v „osamělém duševním životě“.

Tvrzení, že význam určitého výrazu můžeme pochopit i bez přihlídnutí k jeho komunikační funkci, Husserlovi kritikové často zpochybňovali. Autorka se ve své práci pokouší vyložit, co Husserla k takovému tvrzení vedlo. Za tímto účelem vysvětluje, v jakém vztahu stojí u Husserla význam, významová intence a významové vyplnění. V tomto kontextu charakterizuje význam jako „instancí“, která je: (1.) ideální, (2.) ustanovená subjektivními akty, (3.) identická napříč jednotlivými realizacemi, (4.) „může, ale nemusí být prakticky realizována v řeči“ (27). Jinými slovy, schopnost subjektu zaměřovat se na předmět v určitém významu je pro pojem významu určující. Co pro něj určující *není*, je vtělení významu do řeči, a dále vyplnění významové intence (názorná přítomnost toho, co míníme, 28, 46). Autorka to shrnuje slovy: významová intence je „nutná a dostačující podmínka významu“ (29). „Jazykový výraz je *strictu sensu* doplňkem významu, jeho aktuálním fyzickým uskutečněním v rozhovoru. Význam bez výrazu podle Husserla může existovat, zatímco naopak tomu být nemůže.“ (32)

Lenka Pieterová tento Husserlův postoj hájí před námitkami zaprvé tím, že Husserl neměl v úmysl vypracovat teorii řečové praxe (dialogu), ale zamýšlel se nad základy naší schopnosti zaměřovat se slovy na míněný předmět či stav. A zadruhé dodává, že bez analýzy této schopnosti minit něco identického a intersubjektivně platného, by ostatně ani řečová praxe nebyla pochopitelná (33), jakkoli se jí nevyčerpává. Z tohoto důvodu navrhuje, abychom spatřovali analogii mezi prvkem intersubjektivnosti u Wittgensteina, kde je smysl slov odvozován od pravidel užití, a u Husserla, kde je intersubjektivní smysl vázán na možnost významového (názorného) vyplnění (36). Lenka Pieterová v této souvislosti upozorňuje na úlohu, již může hrát nahlédnutí v hovorové praxi: během rozhovoru můžeme dávat najevo, že jsme pochopili intenci mluvčího, případně upozorňujeme, že něco je přece „jasné“ apod. (48).

Kromě těchto výkladů o vztahu mezi významem, významovou intencí, jejím možným vyplněním a jejím možným vtělením do faktických slov, práce sleduje i systematické souvislosti Husserlova myšlení. Autorka tvrdí, že filosofie rozvíjená v *Logických zkoumáních* nepředstavuje ani krajní realismus, který by tvrdil, že ideality reálně existují, ani idealismus (37), podle něhož by měly pouze psychickou funkci (Husserl by zde patrně mluvil spíš o psychologismu než idealismu). Autorka upozorňuje, že ideality jsou zde chápány bez vztahu k ontologii obecnin, že jsou „přísně logické“ (41, 55). Vzápětí ovšem dodá: „jsme toho názoru, že Husserl je ... už ve fázi svého myšlení, která formuluje *Logická zkoumání*, transcendentalistou“ (41, 54). Klade se ovšem otázka, jaký transcendentalismus má autorka na mysli, a na základě čeho jej můžeme přisuzovat Husserlově filosofii v *Logických zkoumáních*?

Další naznačená, ale nedorečená myšlenka práce L. Pieterové se týká významu a jeho vtělení do slov. Autorka opakovaně upozorňuje, že význam je u Husserla myslitelný i bez řečové realizace, a dále,

že pokud má výraz nějaký význam, pak právě a jen díky vztahu k významové intenci. Otázka ovšem je, jak se tato intence vtěluje do slov, zda se může vtělit do jakýchkoli slov, či zda přitom naráží na nějaká omezení. Autorka upozorňuje na zkušenost, kdy se nám něco nedaří vyjádřit dostatečně, kdy máme „pocit, jako by vyjádření přesně nepokrývalo poznatek“ (30). Lze tento pocit dále formulovat *v rámci* Husserlovy nauky? Pokud lze určitá slova užít špatně, tj. tak, že „neprobouzejí“ příslušnou významovou intenci, neznamená to, že nějaký význam již nesou v sobě? To by pak znamenalo, že intence není jedinou významotvornou instancí.

Práce se postupně vrací ke vstupní otázce: není analýza významů jakožto „přísně logických“ útvarů narušena přihlížením k subjektivním aktům, v níž se na významu zaměřujeme? První odpověď, již v práci najdeme, zní: zaměření na význam jako logickou strukturu se nijak nevyklučuje s aktem subjektu, jímž je tato struktura realizována. Analýza významu předpokládá obojí (18). Na příkladu soudů o pravdě autorka ukazuje, že v daném aktu je důraz kladený na objektivní (předmětnou) pravdu, již vyjadřují v soudu, nikoli na subjektivní postoj, k němuž není třeba přihlížet. Přesto ihned dodává: „Husserl podle našeho názoru nedostatečně zohledňuje provázanost podoby výrazu se subjektivní bezprostředně žitou zkušeností konkrétního subjektu. A tedy je například otázkou, zda by důkaz Velké Fermatovy věty mohl být (či byl) podaný v nějakou jinou dobu někým jiným, než A. Wilesem.“ (40) Bylo by zajímavé zjistit, jak by autorka tuto pochybnost dále rozvíjela. V práci tak neučiní, pouze na poslední straně zdůrazní, že poslední instancí poznání pro Husserla „není definiční a kategoriální analýza daného pojmu, ale žitá jistota plynoucí z nahlédnutí toho, jak věci jsou.“ (56). Co přesně autorka spojuje s „žitou jistotou plynoucí z nahlédnutí“? Navazuje zde na právě uvedenou výtku (ze str. 40)? Závěrečné pasáž diplomové práce je o to více nejasná, že ji autorka opírá o chybný překlad Husserla. Ten v jejím překladu tvrdí, že při názorném zpřítomnění nějaké pravdy „nemám na očích nič jiné ako individuálny zážitok alebo moment zážitku nejakej osoby“ (56). Husserl ovšem praví právě naopak, že individuální zážitek je to poslední, co mám při názorném zpřítomnění nějaké pravdy na mysli.

Práce obsahuje překvapivě vysoký počet překlepů v prepisech německých citátů Husserla, stejně jako některé formulační nedbalosti (např. víceznačnost v klíčových větách na str. 30, 48, kde není jasné, co je podmět a co předmět věty). Vzhledem k tomu, že se jedná o práci diplomovou, je to dost překvapující, stejně jako chybějící konfrontace Husserlovy nauky s významnými polemikami, mezi něž patří Derridovo pojednání *Hlas a fenomén*, Merleau-Pontyho úvahy k fenomenologii řeči atd. Husserlovo pojetí významu, a to především podle začátku prvního logického zkoumání (LU II/1, „Výraz a význam“), je autorkou vyloženo spolehlivě. Otázky, které v práci sledovala, jsou však pojednány spíš jen v náznacích a příslibech. Jistě by bylo dobré se na ně zaměřit při obhajobě práce:

1. Je či není analýza aktů subjektu v rozporu s pojetím významu jako logického útvaru?
2. Jak daleko sahá analogie mezi intersubjektivní závazností pravidel u Wittgensteina a závazností míněného významu u Husserla?
3. V čem tkví Husserlův transcendentalismus v *Logických zkoumáních*?
4. O čem nás přesně poučují zkušenosti, kdy jsme slova použili špatně či nepřesně? Lze to vyložit v rámci Husserlovy nauky?

Práci navrhuji hodnotit jako **dobrou až velmi dobrou**, v závislosti na průběhu obhajoby.

Jakub Čapek

V Praze, 30. srpna 2016